

MAHMÛD b. KÂDÎ-İ MANYÂS'IN GÛLİSTAN TERCÜMESİNDE SÖZ YAPIMI-II*

WORD STRUCTURE IN MAHMUD MANYAS'S "GULISTAN TECUMESI"

Mustafa ÖZKAN**

ÖZ

Gülîstan'ın Türkçeye ilk tercümesini, 739/1391 yılında Kıpçak Türkçesiyle Seyf-i Sarâyî yapmıştır. Bundan bir müddet sonra 800/1397-8 yılında Sîbicâbî adında birisi *Gülîstan*'ı Doğu Türkçesine tercüme etmiştir. Anadolu sahasında ise ilk *Gülîstan* tercümesini Mahmûd bin Kâdî-i Manyâs'ın yaptığı kabul edilmektedir. Manyaslı Mahmud'un biri manzum olarak yapılmış ilaveli ve geniş, diğeri de muhtasar olmak üzere iki *Gülîstan Tercümesi* bulunmaktadır. Bu çalışmada Manyaslı Mahmud'un muhtasar *Gülîstan Tercümesinde* söz yapımı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Manyaslı Mahmud, Gülîstan Tercümesi, Eski Söz Yapımı, Birleşik Kelime

ABSTRACT

The first *Gülîstan Tercümesi* with Turkish is *Gülîstan bi't-türki*' which was written in Kıpçak Turkish by Seyfi Serayi; the second is in Chaghatay Turkish by Sîbicabi. The first translation into Turkish in Anatolian (Ottoman) era is the translation of Mahmud bin Kadi-i Manyas who is one of the writer of Murad II and known with the pseudonym "Manyasoğlu". Manyasoğlu has two separate translations. One is abridged prose the other with additions, wide and poetic. This study was made upon the word structure of abridged prose of *Gülîstan Tercümesi*.

Key Words: Manyaslı Mahmud, Translation of Gulistan, Old Anatolian Turkish, Word Structure, Compound Word.

---

* Bu makale 02.05.2019 tarihinde dergimize gönderilmiş 05.05.2019 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiştir; 25.07.2019 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atfı şekli; Mustafa ÖZKAN, *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs'ın Gülîstan Tercümesinde Söz Yapımı-II, Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: I (2019-1), Karabük 2019, s., 71-102.

** Prof. Dr., T.C. 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Gülistan yazılışından beri Doğu'da ve Batı'da çok tanınmış, bilhassa İslâm âleminde zevkle ve takdirle okunmuştur. Yakın zamanlara kadar mekteplerde ve medreselerde bir ders kitabı olarak da kullanılmış ve birçok dillere tercüme edilmiştir. Bu arada, XIV. yüzyıldan itibaren Türkçeye de çeşitli tercüme ve şerhleri yapılmıştır. *Gülistan*'ın Türkçeye ilk tercümesini, 739/1391 yılında Kıpçak Türkçes'yle Seyf-i Sarâyî yapmıştır. Bu tercüme üzerinde A. F. Karamanlıoğlu bir dil incelemesi yapmıştır.¹

Gülistan'ın Türkçeye ikinci tercümesi ise, 800/1397-8 yılında Sibicâbî adında biri tarafından Çağatay Türkçesi ile yapılmıştır. Bu tercümeden ilk defa bahseden Zeki Velidi Togan olmuştur.² Daha sonra J. Eckmann bazı örnekler de vererek eseri dil bakımından değerlendirmiştir.³ Mehmet Turgut Berbercan ise eser üzerinde doktora çalışması yapmış ve sonra da çalışmasını kitap hâlinde yayımlanmıştır.⁴

Anadolu sahasında ise ilk *Gülistan* tercümesini Mahmûd bin Kâdî-i Manyâs'ın yaptığı kabul edilmektedir. Mahmud b. Kâdî-i Manyâs II. Murad devrinde (1421-1451) yetişen ulemâdandır. Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Bu bakımdan hayatının birçok noktası karanlık kalmıştır. Kaynaklardan edinilen ve eserlerinden çıkarılan bilgiler ise bu karanlığı aydınlatacak mahiyette değildir. Doğum tarihi belli olmamasına karşılık Bursalı Mehmet Bey'in "Tevellüdü Manyâs'ta neş'eti Üsküb'dedir"⁵ ifadesinden Manyâs'ta doğduğu anlaşılmaktadır.

Manyaslı Mahmud'un biri manzum olarak yapılmış ilâveli ve geniş, diğeri de muhtasar olmak üzere iki *Gülistan Tercümesi* bulunmaktadır:⁶

a) Manzum ve ilâveli tercüme

Bu tercüme hayli ilâveli ve genişçe yapılmış bir tercümedir. Mensur kısımlar yine nesir hâlinde, manzum kısımlar ise manzum olarak tercüme edilmiştir. Manyasoğlu tercüme esnasında zaman zaman metnin aslından

¹ Ali Fehmi Karamanlıoğlu (Haz.), *Seyf-i Sarayı Gülistan Tercümesi*, İstanbul 1978.

² Zeki Veleđi Togan, "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmallardan Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi III*, 1959-60, İstanbul 1960, s. 149.

³ J. Eckmann, "Sadî Gülistan'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi", *TDAY-Belâten*, Ankara 1969, s. 18.

⁴ Mehmet Turgut Berbercan, *Çağatayca Gülistan Tercümesi, Giriş-Gramer-Metin- Notlar-Dizin-Tıpkı Basım*, Hâkim Yay., Ankara 2013.

⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. II, s. 15.

⁶ Mustafa Özkan, "Manyaslı Mahmûd'un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası", *Turkish Studies*, Volume 9/9, Ankara 2014, s. 3.

uzaklaşmış tercüme ettiği konuyla münasebet kurarak tercümeye başka hikâyeler ve fıkralar da katmıştır.

b) Mensur tercüme

Bu tercüme, Manyasoğlu'nun, manzum ve ilâveli tercümeden vazgeçerek *Gülîstan*'ı mensur olarak ve daha muhtasar bir şekilde tercüme yapıp II. Murad'a (Murâd bin Mehemmed Hân) takdim ettiği tercümedir.

Manyasoğlu bu tercümesinde, tercüme için seçip aldığı hikâyeleri Türkçeye aktarırken aslına sadık kalarak, ilâve yapmadan tercüme etmeye çalışmıştır. Manzum ve ilâveli tercümesinde, *Gülîstan*'daki hikâyelerden hiç birisini atlamadan tercümeye çalışan mütercim, bu defa bütün hikâyeleri tercüme etmeyerek bir seçme yapmak suretiyle, bazı hikâyeleri bu tercümesine almamıştır. Hatta tercümesine aldığı hikâyeleri de kelime kelime aynen tercüme etmeyip bazı kısımları atlamıştır. Daha ziyade o hikâye ile anlatılmak istenen muhtevayı aktarmaya çalışmıştır. Böylece muhtasar bir tercüme meydana getirmiştir.

Manyasoğlu'nun tercümeyi biraz muhtasar tutması, bu işi bir an önce gerçekleştirmeye mecbur kalmasından ileri gelen bir durum olmalıdır. Ayrıca kendi zamanında Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde şuurlu bir rolü ve hizmeti olan, birçok Arapça ve Farsça eseri Türkçeye çevirmek ve Türkçe eserler telif etmek konusunda devrinin bilginlerini teşvik eden Sultan II. Murad'ın, *Gülîstan* gibi pek meşhur ve ahlâkî değer taşıyan bir eserin tez zamanda Türkçeye kazandırılması hususunda bir arzusunun olabileceği de düşünülebilir. Bu sebeple mütercim de tercümeyi kısa zamanda tamamlayıp bu kıymetli eseri Türk diline kazandırmak maksadıyla bazı kısımları tercümesine almamış olabilir.

Manyasoğlu bu tercümede hikâye başlıklarını ve “mesnevî”, “kıt'a”, “beyt”, “şi'r” gibi manzumeleri de tercümeyle aynen almış; mensur olan kısımları nesir olarak tercüme ettiği gibi manzumeleri de yine nesir şeklinde tercüme etmiştir. Tercümede kullandığı dilin de sade ve açık olmasına itina göstermiştir. Tercümeyle alınan “şi'r”, “kıt'a”, “beyt” ve “mesnevî” gibi manzum kısımlardan bazılarının tercümelemleri unutulmuştur. Manyaslı Mahmud'un mensur *Gülîstan Tercümesi* Müstafa Özkan tarafından yayımlanmıştır.⁷

Çalışmamızda, *Gülîstan Tercümesi*'nde söz yapımı üzerinde durulacaktır. Daha yayınlanan kısımda *Gülîstan Tercümesi*'nde türemiş kelimeler ele alınıp

⁷ Mustafa Özkan, *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs'ın Gülîstan Tercümesi*, TDK Yay., Ankara 1993.

incelenmişti⁸ bu yazıda ise birleşik kelimeler ele alınıp yapıları bakımından incelenecektir. Ayrıca kelimelerin oluşturduğu birleşik şeklin anlam değeri belirtilerek, metinden tanıklarla örneklendirilecektir.

II. Birleşik Kelime Kavramı

Eklemeli diller adı verilen dil tipinin güçlü bir örneğini oluşturan Türkçe'nin zengin bir ek kadrosu vardır. Türkçe'de yeni kelimeler türetmeye yarayan bu dil birliklerinin sayısının 100'e (96) yakın olduğu tesbit edilmiştir.⁹ Bu özelliği ona yeni kelimelerin türetilmesinde oldukça geniş imkânlar sağlamaktadır. Türkçede yeni kavramları karşılamaya ve yabancı kavramların aktarılmasına yarayan bir anlatım biçimi de "birleştirme" adı verilen yoldur. Türkçenin en eski dönemlerinde bile rastlanan (*kara budun, usal kişi, kul kudhruk, tayrik er, sü başı; Kültigin, İltiriş, İlbilge* gibi) bu anlatım biçiminin bugün de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Birleşik kelimeler, dilimizin söz dizimi kurallarına bağlı olarak, kelimelerin bir takım belli kalıplara girmeleriyle meydana gelirler. Bu kalıplar, birden fazla kelimenin yeni bir anlam ifade etmek üzere bir birlerine yaklaşmaları ile şekillenen kelime gruplarıdır. Bunlara **belirtme grupları** denir (*evin kapısı, bahçenin duvarı, hocanın kitapları, zeki öğrenci, çok yorgun, annem için* vb.) Türkçede birleşik kelimeler hemen daima belirtme gruplarının tek bir kelime gibi kullanılır olmasıyla şekillenir.¹⁰ Bu oluşumda tek başlarına ayrı anlamlar taşıyan kelimeler, tek bir kavramı karşılayacak biçimde, anlamca kaynaşmış durumdadırlar. Bu kaynaşmada kelimeler, aralarına yapım eki, çekim eki veya her hangi bir kelime giremeyecek kadar kalıplaşmaya uğrarlar. Kalıplaşmaya uğrayan kelimeler arasındaki ilgi devamlı olup, bu tür kelimeler genellikle belirtme gruplarının özel bir anlam için tek kelime gibi kullanılmalarından meydana gelirler.

Birleşik kelimelerde esas olan anlamca kaynaşmadır. Ancak bu anlamca kaynaşma her birleşikte derece derecedir. Birleşigi meydana getirenlerden her biri kendi anlamını koruyabildiği gibi, bunlardan biri veya her ikisi kendi öz anlamını yitirmiş de olabilir. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, birleşiklerde asıl olan, derecesi ne olursa olsun, kelime grubunun bir anlam bütünlüğü kazanmış olmasıdır. Bu bakımdan anlam bütünlüğü kazanmış olan her kelime grubu, bir birleşik kelime olarak değerlendirilir.

⁸ Mustafa Özkan, "Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesinde Söz Yapımı-I", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c 53 (İstanbul 2016), s. 25-68.

⁹ Doğan Aksan, *Türkçe'nin Gücü*, Ankara 1987, s. 30.

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara 1980, s. 295.

Birleşik kelimelerden bir kısmı, anlamdan başka biçim bakımından da kalıplaşmaya uğrayabilir. Bu kalıplaşma genellikle kaynaşma, ünlü düşmesi veya ünlü çatışması gibi ses olaylarının ve kullanım sıklığının etkisiyle değişik şekil unsurlarının kaynaşıp bir tek kelime haline gelmesi biçiminde olur: *güllaç* < güllü+aş, *sütlaç* < sütlü+aş, *nasıl* < ne+asıl, *niçin* < ne+için, *oysa* < o+ise, *neyse* < ne+ise, *öyleyse* < o+ile+ise, *böyle* < bu+ile, *şöyle* < şu+ile, *kahvaltı* < kahve+altı, *peki* < pek+iyi, *pazartesi* < pazar+ertesi, *cumartesi* < cuma+ertesi, *kaynana* < kayın+ana, *kaynata* < kayın+ata, *çöreoü* < çörek+otu, *nesne* < ne+ise+ne, *bıldır* < bir+yıl+dır, *birbirine* < biri birine, *bidüziye* < bir+düziye, *haminne* < hanım+nine *bilezik* < bilek+yüzüğü gibi.¹¹

III. Birleşik Kelimelerin Yapısı

Yapıları bakımından birleşik kelimeler ikiye ayrılırlar: Birleşik isimler ve birleşik fiiller.

1. Birleşik İsimler

Bu tür kelimeler, birden fazla ismin yeni bir kavramı karşılamak üzere anlamca kaynaşmasından meydana gelirler. Bu oluşumda kelimeler belli kalıplar içinde yan yana bulunurlar. Bu kalıplar belirtme gruplarını meydana getiren söz öbekleridir.

a) İsim Tamlaması Kalıbı

İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde birleşmesinden oluşan kelime grubuna isim tamlaması denir. İsim tamlamasında birinci isme tamlayan (belirten), iyelik eki almış olan ikinci isme ise tamlanan (belirtilen) adı verilir. İsim tamlamasında asıl anlam ikinci kelimenindir, birinci kelime ikinci kelimeyi belirtir. İsim tamlamasında belirten genellikle ilgi hali ekli (ev-in kapısı, Ahmet'in defteri), bazen de eksiz (*bahçe duvarı*, *tavus kuşu*, *cennet yolu*) olur. Buna karşılık belirtilen her zaman iyelik eki alır. Böylece belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki türlü isim tamlaması ortaya çıkmış olur.

Belirtili isim tamlaması birleşik kelime yapmaya pek elverişli değildir. Çünkü burada belirten değişmekle ana kavram değişmez, aidiyet tesadüfidir. Bundan dolayı iki kelime arasında anlam kaynaşması olmaz, yani belirtme grubu yeni bir kavramı karşılamaz. Buna karşılık belirtisiz isim tamlaması ilgi eki almadığı için nesne kişiye mal olmaz. Tamlananın aldığı iyelik eki ise onu cinse mal eder. Bu bakımdan belirtisiz isim tamlaması daha çok cins kavramı

¹¹ Mustafa Özkan, "Bir Türetme İmkânı Olarak Kelime Birleştirme ve Türkçede Birleşik Kelimelerin Yapısı" *Dil Eksenimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 190.

verir. Böylece tamlama cins adı olma özelliği gösterir. Bu yapıda, grubu oluşturan kelimeler anlamca kaynaşmaya fevkalâde müsaittirler. Onun için belirtisiz isim tamlaması kalıbında çok çeşitli anlamlarda birleşik kelime yapılabilmektedir. *Gülîstam Tercümesi*'nde de isim tamlaması kalıbındaki birleşik kelimelerin hemen tamamı belirtisiz isim tamlaması yapısındadır:

âdem oğlu: İnsanoğlu.

Şol ki yılanı esirgedi, bilmedi ki anı esirgemek âdem oğluna zulm itmektür. (69a-4)

âdem oğlanı: İnsanoğlu, insan.

İy âdem oğlanı! Eger saña baylık virürsem mâla meşğûl olursın. (76a-15)

‘**âlem halkı:** İnsanlar, halk, herkes.

zâhirüm ‘âlem halkına hûb-manzardur. (6a-1)

‘**arab dili:** Arapça.

Bu sözüñ ma‘nîsin ‘arab dilince bu dânişmendlere didüm. (57b-13)

baş korkusu: Ölüm korkusu.

Pâdişahlara ol kişi naşîhat virür ki başı korkusu ve altuna ümîdi olmaya. (78b-3)

cân korkusu: Ölüm korkusu.

Maħabbet şartı degüldür ki cân korkusuyla cânân ‘ışkından yüz döndürem. (50b-15)

cân kulağı: Dikkat.

‘âlimüñ sözin cân kulağıyla diñle. (29b-15)

çevre yanı: Etraf, yan, çevre.

Bir gice çevre yanumda yâranlar yatmışlar. ((25b-8)

ecel peyki: Ölüm haberini getiren; Azrail.

...yarın ecel peyki irişe nâçâr söylemeyesin. (3b-14)

el tarlığı: Geçimini temin edemeyecek kadar sıkıntıda olma.

Eger ni‘met ü mâl issi olursañ mağrûr u ğâfil olursın, veġer el tarlığı ola ġasta-dil olursın. (76b-8)

el emegi: İnsanın kendi çalışmasının karşılığı.

Sirke ve tere kendü eli emeginden yigrekdür ayrıuġ kişinüñ kuzı biryânından. (75a-10)

halkuñ dili: Halkın dedikodusu, halkın ayıplaması.

‘Özr tevbi-y-le Tañrı ‘azâbından kişi kırtılır, velîkin halkuñ dilinden kırtulmaz.(7b-15)

çarın belâsı: Açlık derdi, mide derdi.

Eger çarın belâsı olmayaydı hiç kuş şayyâd ağına düşmeyeydi. (72b-4)

kerem eli: İyilik yapan, cömert olan el.

Behrâm-ı Gür'ün kabrinde yazılmışdur; kerem eli yigrekdür kuvvetlü bâzûdan. (32a-2)

kıyâmet günü: Ahiret günü, mahşer günü.

Kıyâmet gününde eger çahr hitâbın ide, enbiyâya ne 'özü yiridür. (76b-14)

kilid dili: Anahtar.

Ve çal' âlaruñ ve hazînelerüñ kilidi dilin önine dökdiler. (9a-2)

nefes yolu: Soluk borusu.

Murâdumca bir kaç nefes ürem dir-idüm; dirîg ki nefes yolu tütüldü. (57b-12)

odun anbarı: Odun deposu.

Bir gıce odun anbarına od düşdi ve cemî' evleri ve milkleri yandı. (20a-13)

sahtlık günü: Zor gün, kötü gün.

Pâdişâh ki cevri itmegi revâ göre, sahtlık gününde aña dost güçlü dümen olur. (12a-12)

sofra üzerinde: Mal ve nimet sahibi iken, iyi günde.

Dost zindânda dost olmak gerek ki sofrâ üzerinde mecmû' -ı düşmen dostlık gösterür. (16a-11)

söz demreni: Kötü söz; kötü sözün insanda bıraktığı menfi tesir.

...demren yaradan çıkar velîkin söz demreni gönülde ebedî çalür. (44a-1)

söz ortası: Konuşma esnası, söz arası.

İy gâfil! Sözüñ evveli ve âhiri vardur. Sen söz ortasında söz söyleme... (47b-14)

tâtâr külâhı: Moğol emirlerinde görülen ve zenginlere mahsus külâh.

Dervîş-şıfat ol Tâtâr külâhı urun. (7a-2)

vakıf etmegi: Vakıf malından yenilen ekmek.

'Ulemâ-yı râsihînden sordılar ki vakıf etmeginüñ hakkında ne dirsın? (29a-1)

vilâdet vakti: Doğurma zamanı, doğum vakti.

N'olaydı ki yüklü 'avratlar eger vilâdet vaktında yılan tığuraydı... (65a-2)

yigitlik mevsimi: Gençlik çağı, gençlik vakti.

Yigitlik mevsiminde, nite ki düşer, bir şâhib-cemâle gönül virmişdüm... (52b-2)

yir ehli: İnsanlar.

Yir ehline zulm itme, tâ ki du'âları göge irmeye. (20a-11)

yol üsti: Yol kenarında olup her zaman uğranılan yer.

Bir kişi bir yol üstünde sarhoş yaturdı. (30a-10)

yüz şuyı: Haya, namus, şeref, itibar, haysiyet.

...eger câhil âb-ı hayâtı yüz şuyına şatsa, 'âkıl anı şatun almaz ki 'izzet ile ölmek yigdür horlûğ-ıla dirlik sürmekden. (35a-9)

b) Sıfat Tamlaması Kalıbı

Anlamı bir sıfat ya da sıfat hükmündeki bir kelime grubuyla sınırlanan bir ismin meydana getirdiği kelime grubuna sıfat tamlaması denir. Bu grupta sıfat ismi nitelendirmek veya belirtmek için hiçbir ek almadan nitelediği veya belirttiği ismin önüne getirilir. Böylece niteleyen ve nitelenen unsur bir anlam bütünlüğü meydana getirirler ve bir isim hükmünde olurlar.

Sıfat tamlaması kalıbı da dilimizde en işlek birleştirme kalıplarından biridir. Metnimizde niteleme ve belirtme sıfatlarıyla kurulmuş pek çok birleşik kelime bulunmaktadır.

ağır bahâlu: Değerli, kıymetli.

Bu ağır bahâlu 'ömr bunun-ıla geçdi ki; yazın ne yiyem ve kışın ne giyem. (22b-14)

'**âkıl kişi:** Akıllı insan.

'âkıl kişi irilik artuğ itmez ve süstlük dağı itmez. (69a-13)

alçaq asıllu: Soysuz.

'**Âkıl** ve sâhib-şinâht kişi hatırlu işleri alçaq asıllu kişiye ısmarlamaz. (65b-11)

'**arabî at:** Arap atı.

Ol hefte içinde birisini gördüm ki bir 'arabî ata binmiş. (39a 14)

arı etekli: Namuslu, iffetli kimse.

Kaçan arı etekli dirilir ol bî-çâre ki tâ yaqasına değın gömülgene düşmiş ola. (50b-6)

bağlu iş: Yoluna konmuş, düzenli (iş).

Bağlu işünde ğam yime ve gönlün sınık tıtma. (16b-7)

bidevî at: Hızlı koşan bir cins at.

Bidevî at ivmeg-ile bir nefes yürür ve deve gice gündüz yürür aâheste. (59b-11)

billur topuq: Nazik topuk.

gâh birisinün billur topuğunu şikenceye ururdu. (62a-13)

bir bölük: Bazı, bir kaç.

Bir bölük devletsüzler bir dervîş-i bi-günâhı incitdiler. (30b-1)

bir dem: Çok kısa bir zaman, bir an.

Eger yüz yıl bir gevür od yaşacak olursa, eger bir dem içine düşerse anı yaşar. (15a-3)

bir kaç: Bazı.

Bir gün anam karıcuğa ğazab-ıla bir kaç söz söyledüm. (60a-12)

bir nefes: Kısa bir zaman, bir an.

hâtırında ğam eşeri yoĝ-ıdı ve bir nefes gülmekden hâlî olmadı. (59b-14)

bir niçe: Bir çok.

bir niçe şehri bunun elinden aldılar. (9a-4)

bir kaç: Bazı, birkaç.

Bir gün anam karıcuğa ğazab-ıla bir kaç katı söz söyledüm. (60a-12)

bu resme : Bu şekilde, bu tarzda, böyle.

Eger Kur'ânı bu resme okıyasın müsülmânlık revnağın giderürüsin. (49b-10)

gider ayak: Gitmek üzereyken, tam gitme sırasında.

hîdmet işigin öpdüm ve gider ayak bu beyti didüm. (17b-12)

geçer nesne: Sürekli olmayan, geçici (şey)

Geçer nesneye gönül virme ki Dicle hâlîfeden şoıra Bağdâd'da açacakdur. (79a-7)

herze söz: Boş ve saçma söz.

Ve her gün karının nağs şüretine bakup ve herze sözlerin işidüp melül olmağdan cânına geçmiş-idi. (54a-6)

kaçacak yir: Kaçıp sığınacak yer.

Çarasuzlık vaktında ki kişünün kaçacak yiri olmaya, elin kesegen kılıca karşı dutar olur. (9b-4)

kız oĝlan: Bâkire, genç kız.

..bir kız oĝlan aldum ve hücreyi gül-ile âreste kıldum. (58a-14)

kuru ağaç: Kurumuş ağaç.

Yaş ağacı nice dilersen eg ve kuru ağaç oddan artuk nesney-ile toĝru olmaz. (62a-6)

kurı çay: Suyu kurumuş, suyu çekilmiş dere.

Eger kühistünlarda yağmur yağmaya bir yıl içinde Dicle ırmağı kurı çay ola. (63a-3)

kurı etmek: Yanında başka yiyecek olmadan yenen ekmek.

Var iy hire qarın, bir kurı etmege kanā' at eyle... (23a-1)

kurı yir: Kara toprak.

..taht üzerinde ve kurı yirde ölmek ikisi birdür. (10a-7)

nā-hağ yire: Haksız olarak, boşuna.

..atam ve anam māl-içün benden yüz çevürdiler ve kādī nā-hağ yire kanuma fetvā virdi. (19a-10)

ne deflü: Ne kadar.

Derviş gerekdür ki ne deñlü güç görse taħammül ide. (30b-7)

pīl tenlü: Cesim, iri vücutlu ve güçlü (kimse).

Ne hoş didi ol hatun kişi kendü oğlına, çün-ki pīl tenlü qablan ahtarıcı gördi. (60b-2)

tar göz: Kanaat etmeyen, doymayan göz.

...dünyā seven kişinün tar gözün ya kanā' at taldurur ya gür toprağı. (38b-9)

turş yüzlü: Ekşi suratlı.

Turş yüzlü kişiden hācetünü istemegil ki; yavuz hūyū-la seni melül eyler. (35b-7)

tatlu dirlik: Huzurlu ve rahat bir şekilde yaşama.

Devletsüz dilin uzadup tatlu dirliğümi acı eyledi. (26b-10)

tatlu söz: Nazik, hoş söz.

Bir güler yüzlü ve tatlu sözlü cüst yigit bizüm-ile ittifāk şöhet oldı. (59b-12)

tāze bahār: İlkbahar.

Tāze bahāruñ çün-ki geçdi ve şarardı. (53a-2)

tāzī at: Arap atı.

Mısr içinde bir ağır bahālu geyesi geymiş ve bir tāzī ata binmiş... (40a-8)

uzun 'ömr: Çok yaşama.

Bu uzun 'ömr-ile dirlik için guşşalanduğımı ta' accüb kıldılar. (57b-15)

yavuz dirliklü: Geçimsiz, huzursuz.

Şol kişinün kim uyuduğı uyanuğ olduğından yigrek ola, anuñ gibi yavuz dirliklü ölmek yigdür. (13b-13)

yavuz hūlu: Fena tabiatlı, kötü huylu.

Yavuz hūlu kimse bir düşmen elinde giriftār olmuşdurki her çanda varsa anuñ 'uqūbeti belāsından hālāş bulmaz. (69b-9)

yavuz şanlı: Kötü düşünceli.

Çıksun yavuz şanlı kişinūñ gözi ki hüner anuñ çatında ulu 'aybdur. (51b-8)

yavuz t̄ālī' lū: Kötü talihli, bedbaht.

Halk incidiciden yavuz t̄ālī' lū kimse yoçdur... (71a-4)

yoç yirde: Tenhāda.

Çaşd itdiler ki yoç yirde depeledeler. (11a-12)

yoç yire: Boşuna, beyhūde yere.

Pes yoç yire ne zaħmet çekersin? (49b-8)

yüz nevbet: Yüz defa, yüz kerre.

Bir it bir loçmayı hergiz unutmaz eger yüz nevbet taş-ıla urursañ. (76a-9)

c) İsnat Grubu Kalıbı

İsnat grubu, biri diğere isnat edilen iki isim unsurundan meydana gelir. Bunlar ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler. İsnat grubunda, isnat edilen unsur, kendisine isnat olunandan sonra gelir. Kendisine isnat olunan unsur genellikle iyelik eki almış olur, bazen yalın halde de bulunabilir. Bu şekilde oluşturulan birleşikler umumiyetle sıfat olarak kullanılırlar. *Gülistan Tercümesi*'nde çok olmasa da bu yapıda oluşturulmuş birleşik kelimeler mevcuttur:

baħtı düşmiş: Talihsiz, şanssız.

İy seremer! İyi gör ki ol baħtı düşmiş cem' itdi ve yimedi. (39b-6)

dili uzun: Başkaları hakkında kötü konuşan, çok konuşan.

...kız daħı bir dili uzun selīta, bī-edeb hürmetsüz-idi. (26b-9)

eli boş: Geçinecek nesnesi olmayan.

..eli boş kişiye sefer murādı el virmez. (45b-10)

eli alçak: Hakir, zelif, zavallı.

İy zeber-dest! Eli alçağı icidürsin. (13b-5)

fāyidesi yoç: Boşuna, boş yere.

Arudan söylemek fāyidesi yoç şol kişiye ki 'ömrinde aru soçmamış ola. (57a-1)

göñli tar: Sıkıntılı, kederli.

Karğanuñ naḥs likāsını dāyim müşāhede kılmakdan cānına geçdi ve tūṭī bu azābda ki göñli tar idi... (53a-10)

ç) Tekrar Grubu Kalıbı

Tekrar grubu, anlamı güçlendirmek, ifade gücünü arttırmak, kavramı zenginleştirmek maksadıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. Grupta yan yana gelen iki kelimeyi anlam ya da şekil ilişkisi bir birine yaklaştırır, Bu yüzden tekrarlar ya aynı kelimenin tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan yahut da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmeleriyle oluşurlar. *Gülistan Tercümesinde* bu yapının örneği çok değerlidir:

arpa arpa: Az az, tane tane.

Benüm gedālīg-ıla arpa arpa cem' itdügüm ḥabīb mālī alup ḳabūl ide. (37b-14)

gice gündüz: Durmadan, devamlı.

..deve gice gündüz yürür āheste. (59b-11)

günden güne: Gittikçe, giderek.

...günden güne terakkī-y-ile muḳarrib-i sulṭān oldı. (6b-4)

d) Bulunma Grubu Kalıbı

Bulunma hali eki almış bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir sıfat ya da isim unsurundan oluşur. Metnimizde tek örneği mevcuttur:

binde bir: Pek seyrek, çok az.

'Avām biñ herze ve hedeyān söylerse ve yüz bunuñ gibi fi'l işlerse ḥalāyık biñde birin isti' māl idüp söylemezler. (62a-1)

e) Sıfat Fiillerle Kurulmuş Birleşikler

Fiil soyundan olan sıfat fiillerle Türkçede pek çok birleşik kelime yapılmıştır. Bu birleşikler sıfat ve isim olarak kullanılmaktadır:

cān alıcı: Öldürücü, yok edici.

..çün ardından cān alıcı düşmen gele segirdür kişiuñ ecel ayağın bağlar... (40a-5)

cefā idicilik: Eziyet etme.

Tiz dişlü ḳaplana teraḥḥum itmek ḳoyuncuḳlara cefā idicilik olur. (72b-11)

öñ geçenler: Önce gelenler, evvelkiler.

Devletlüler kendülerden öñ geçenler vāḳı' aları-y-la öğüt tatarlar. (77a-2)

yol urucu: Yol kesen eşkiya.

Mürüvvetsüz er ' avratdur ve tama' kâr ' âbid yol urucudur. (75a-2)

2. Birleşik Fiiller

Bir isim veya isim soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile bir yardımcı fiilin veya belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki fiilin oluşturduğu kelime grubuna *birleşik fiil* adı verilir¹². İsim ve fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. İsimlerle oluşturulan birleşik fiillerde esas anlamı isim unsuru taşır. Yardımcı fiillerin anlama tesiri yoktur. Yardımcı fiil yalnızca isimleri fiilleştirir ve onların çekimini sağlar.

Birleşik fiiller de bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas olan, anlamca bir bütünlük meydana getirmektedir. Grubu oluşturan unsurlar asıl anlamlarından az veya çok farklı, yeni bir anlam ifade etmek üzere bir araya gelirler.

İster bir isim unsuru ile bir fiil unsurundan, ister bir fiille başka bir fiilin birleşmesinden meydana gelmiş olsun, birleşik fiillerde de bir anlamca kaynaşma söz konusudur ve bunlar tek bir kavramı karşılarlar. Hareket ve oluş ifade eden kavramları karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl yararlanılırsa, birleşik fiillerden de aynı aynı şekilde yararlanılır. Basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında ifade ve anlatım bakımından fark yoktur. Fark sadece yapıları bakımındandır.

Birleşik fiil yapmada kullanılan yardımcı fiiller *etmek, eylemek, yapmak, kılmak, olmak, bulunmak* fiileridir. Bunlara “tam yardımcı fiiller” adı verilir. Bunlardan *etmek, eylemek, yapmak, kılmak* fiilleri geçişli fiil yapar; *olmak, bulunmak* ise geçişsiz fiil yapar.

Yardımcı fiil olmamakla birlikte, isimlerle kaynaşmış olan ve yardımcı fiillere benzer bir işleyişle isimleri fiilleştiren fiiller de vardır. Bunlara “yarı yardımcı fiiller” adı verilir.¹³ Aslında bunlar bir tam fiildir, ancak isimlerle kaynaşınca yardımcı fiil işleviyle kullanılmaktadırlar. Bu fiillerin başlıcaları *almak, bilmek, başlamak, bulmak, buyurmak, durmak, gelmek, görmek, koşmak, kalmak, koymak, sevmek, vermek, yazmak* gibi fiillerdir. Bu yarı yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde de ana kavramı taşıyan unsur isim unsurudur. Bu yapıdaki birleşik fiiller mecazlı anlatıma ve deyimleşmeye daha müsaittirler.

Birleşik fiillerdeki isim unsuru yardımcı fiilin özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı gibi bir ögesi işleviyle onunla kaynaşarak birleşik fiili oluşturmaktadır. *Gülîstan Tercümesi*'nde hem tam yardımcı fiillerle hem de yarı yardımcı fiillerle yapılmış pek çok birleşik fiil mevcuttur.

¹² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, Ankara 2003, s. 530.

¹³ Tahsin Banguoğlu, a. g. e., s. 316.

a) Özne Durumunda Olan İsimlerle

Bu yapıdaki birleşik fiiller, öznenin fiille kaynaşması sonucu meydana gelirler. Özne durumunda olan isim yalın olabileceği gibi, iyelik eki almış da olabilir. Bu fiiller geçişsiz olurlar:

başı git-: Ölmek.

Eger *başum giderse* bir açça virmezem. (38a-3)

eli deg-: Bir işi yapmaya fırsat bulmak.

Mansıb ehlinün bir dostı görmege ol vaqt *eli deger* ki ma' zül ola. (26a-5)

eli ir-: Yapabilmek.

Şol kişi ki *eli irdüğine* güci yitdüğü vaqt eylük itmeye, dermânde kaldığı vaqt kimesneden eylük görmeye. (71a-2)

eli yitişme-: Elde edememek, nail olamamak.

Şunuñ ki cihân murâdına *eli yitişmez*, kendü toğduğı yerde ğarîbdür. (41b-1)

gice iriş-: Gece olmak.

...kış günü-y-idi şehirden ırak kaldılar ve *gice irişdi*. (37a-10)

göñlü açıl-: Ferahlamak, rahatlamak.

Didüm: “Ne-çün şehre gelmezsin ki *göñlün açıla*.” (55a-9)

göñli ısın-: Yumşamak, benimsemek.

Bunca sözler ki bu tārīķ üzerine söyledüm, dağı gümân iderdüm ki *göñli ısınmadı* ola diyü. (58b-9)

göñli karar-: Ümitsizliğe düşmek, hüznün içinde olmak.

...*göñli kararımış* kişiye naşihat eşer itmez. (7b-2)

güci yit-: Yapabilmek, elinden gelmek.

...*gücün yitdükçe* kimsenün göñlin incitme. (24a-7)

gülmek tut-: Gülmesi gelmek, gülmege başlamak.

...anlaruñ nizâ' indan beni *gülmek tutdı*. (70b-6)

katılık ol-: Şiddet olayları meydana gelmek.

Bir vaqt Şâm vilâyetinde fîtn e kopdı ve *katılık oldı*. (61b-8)

ķaydı düş-: İş düşmek, meselesi olmak.

İşitdüm ki bî-kerân mâluñ vardır. Şimdiki demde bir mühim *ķaydum düşmişdür*. Gerrektür ki baña ba' zı mâluñı virüp destgîrlilik idesir. (37b-11)

ķıl bit-: Kıl çıkmak.

Bâlig olmağın üç nişânı vardır: Birisi on biş yaşamak ve ikinci ihtilâm olmak ve üçüncü *ķıl bitmek*. (65a-6)

ķırķ yaşa-: Kırk yaşma basmak, kırk yaşını doldurmak. (Zarf)

Veger *ķırķ yaşadıysa* ki anın akl u edebi yok taħķiķ aña âdemî dimezler. (65a-12)

ķoķusı çık-: Kokmak.

Müşğ oldur ki *ķoķusı çıka*, ol degüldür ki 'atķar müşğdür diye. (73a-7)

od düş-: Ateş düşmek.

Hışm *odi* evvel issine *düşer* ve yaķar... (69b-4)

söz geç-: Söz etki etmek.

'Alim gördi ki mülhîdden *söz geçmez*. (47a-13)

toñ tut-: Donmak, don dutmak.

...taşı yirde *toñ tutmuş* idi ķoparımadı, 'âciz ķaldı. (48b-3)

? (14b-15)

yirini tut-: Yerine geçmek, yerini almak.

Ve oğlı ve akrabâsı ve hiç kimsesi ķalmadı ki *yirini tuta*. (8b-12)

yüregi ķop-: Yüregi parçalanmak, çok acımak.

Bunun za' if hâlini görüp *yüregüm ķopdı* ve mürüvvet görmedüm ki ziyâde melâmet idem. (63b-3)

yüregi yan-: Üzölmek, acımak.

Atasının *yüregi yandı* ve dânişmendi getürdi ve eyitdi. (63b-3)

b) Nesne Durumunda Olan İsimlerle

Bunlar nesne durumunda olan basit veya türemiş bir isimle fiilin kaynaşması ile oluşurlar. Nesne durumunda bulunan isim, yükleme hâli eki almış (belirtili) olabileceği gibi eksiz (belirtisiz) de olabilir. Her iki durumda da fiil geçişlidir. Ancak belirtisiz nesne durumunda olan isimlerle kurulan birleşik fiiller daha çoktur.

açlık çek-: Yoksulluk içinde yaşamak.

Ŧoķluğ-ıla ölmek yigdür *açlık çekmekden*. (34b-2)

adı añıl-: Hatırlanmak, yâd edilmek.

Her kişinün ki hayr-ıla dünyâda *adı anılsa* ol ölmöz. (4b-1)

adını bilme-: Kendisini tanımamak.

Her kişinin ki bahtı murādınca olmaya, bir yire vara ki kimse *adın bilmeye*. (43a-II)

and iç-: Yemin etmek.

Ben Tevrit'e and içerem, eger yalan yire *and içersem* sencileyin müsülmanem.(70b-8)

arğa göster-: Sırtını çevirmek, dönüp kaçmak.

Ben ol kimse degülem ki ceng güninde *arğa gösterem*. (10b-5)

arçasın sığa-: Korumak, destek olmak.

Devletsüzün çün *arçasın sığayasın* senün devletüne günah işler ortaklık. (67a-6)

at dep-: Atla hücum etmek, atı ileri sürmek.

Rivâyet iderler ki ceng güninde evvel meydâna *at depüp* giren ol-ıdı. (10b-1)

ayağ bas-: Adım atmak, yürümek.

Eger râhat ve rencün ümişzi olmasaydı derviş felek üzre *ayağ başaydı*. (22a-6)

baş kaldur-: Uyanmak, kendine gelmek.

Issı arçasına dokmıcağ *baş kaldurdı*, gördi ki kâruvân gitmiş. (45a-13)

bıçku ur-: Kesmek.

...dilerseñ ki andan yimiş yiyesin minnet-ile ayağına *bıçku urma*. (66b-II)

bahâdurlık it-: Yiğitlik taslamak.

Şol za'îf ki kuvvetlüler üzerine *bahâdurlık ide*, kendüyi helâk itmege düşmenine yardım itmiş olur. (72a-10)

bahıllık it-: Cimri davranmak, hasislik etmek.

Hasüd halk ni' metinden *bahıllık ider*. (74b-1)

baylık vir-: Zenginlik vermek, servet sahibi yapmak.

İy âdem oğlanı! Eger saña *baylık virürsem* mâla meşğül olursın... (76b-1)

cömerd-lik it-: Bol bol harcamak, cömertlik etmek.

...müfsidlere *cömerdlik itmek* ki fesâdına şerik olursın. (72b-9)

çobân-lık it-: Çobanlık yapmak.

Kurt *çobânlık idecek* degüldür. (12a-4)

çevresin tut-: Etrafını sarmak.

...cemâlüne n'oldı ki qarınca anuñ *çevresin tutmuş*. (53a-7)

dikici-lik it-: Sökük dikmek, terzilik yapmak.

Yavuzlardan eylük öğrenecek degülsin ki kırd *dikicilik itmez*. (71b-5)

dil uzat-: Bir şey veya bir kimse hakkında kötü söylemek.

...*dilin uzadup* tatlı dirligümi acı eyledi. (26b-10)

dilin dut-: Konuşmamak, susmak.

Anuñ-ıla söyleşmemeye ve *dilümi dutmağa* kuvvet bulmadum. (3b-11)

dilini sakla-: Susmak, konuşmamak.

...kemāl ü fażlı ehli degülsin ol yigdür ki *dilüni şaklayasın*. (71a-15)

dirlilik it-: Geçinmek, yaşamak.

Ben ki pirem kıarıdan şafām yokdur ol ki kıız ola ben pīrile nicesi *dirlilik ide*. (61a-1)

dirlilik sür-: Yaşamak.

‘Izzet-ile ölmek yigdür horlıg-ıla *dirlilik sürmekden*. (35a-10)

dost dutın-: Arkadaş edinmek.

...kanda gice olursa anda yatur ve her gün bir *dost dutınur*. (58b-5)

dostlık göster-: Dost gibi davranmak, dost olmak.

Dost zindānda dost olmak gerek ki sofrā üzerinde mecmū^c-ı düşmen *dostlık gösterür*. (16a-12)

dost-lık it-: Dost olmak.

Ben dost aña direm ki perişān hāl ve dermānde kaldığı vaktde *dostlık ide*. (16a-15)

düşmen dutın-: Düşman edinmek.

Hasūd halk ni^c metinden bağıllık ider ve bī-güneh kişileri *düşmen dutınur*. (74b-1)

düşnām okı-: Sövmek, küfretmek.

Padişāha *düşnām okıdı* ve nā-sezā söz didi... (9b-10)

el çek-: Vaz geçmek, terketmek.

Nāgāh tabī^c atuma muḥālif bir hareket kıldı maḥabbetinden *el çekdüm*. (52b-6)

el götür-: El kıaldırmak.

Hoca *el götürüp* fāyidesüz du^c ā ve zārī kıılmağa başladı. (39a-5)

el kıaldur-: Dua etmek.

‘Aşī ki günāhın bilüp *el kıaldura* şol ‘ābiddin yigdür ki başın kıaldura. (74b-10)

el şun-: Avuç açmak, istemek, dilenmek.

...etmeg-içün yüz şuyın dökmeyeler ve *ellerin* kimse öñine *şunmayalar*. (42a-12)

el ur-: Doğunmak.

... el her h̄ileden şındı kılıca *el urmağ* h̄alâldur. (68b-10)

el uzat-: Almaya çalkışmak, el sunmak.

Bir gülistân taşnîf idem ki bād-ı hazân anuñ varağına *el uzatmaya*. (4a-8)

el yu-: Ümidi kesmek, vaz geçmek.

İy ‘âkil! Şol dostdan *el yuğıl* ki düşmenlerüñle otura tura. (68b-6)

elin kes-: Ümidini kesmek, vaz geçmek.

Her kişi ki dirlikden *elin kese* her ne ki gönlinde vardır diline gelür. (6a-7)

eli yitişme-: Elde edememek, nail olamamak. (Özne)

Şunuñ ki cihân murâdına *eli yitişmez*, kendü toğduğı yirde ğarîbdür. (41b-1)

eylük gör-: Yardım görmek

Şol kişi ki eli irdüğine güci yitdüğü vaqt *eylük itmeye* dermânde kalduğı vaqt kimesne-den *eylük görmez*. (71a-2)

eylük it-: İyilik etmek, yardımda bulunmak..

Şol kişi ki eli irdüğine güci yitdüğü vaqt *eylük itmeye* dermânde kalduğı vaqt kimesne-den *eylük görmez*. (71a-2)

gögüs geçir-: İçini çekmek, hayıflanmak.

İy âdem oğlanı! Eger saña baylık virürsem mâla meşğül olursın, veger derviş idersem *gögsün geçürürsin*. (76b-2)

gönül bağla-: Gönül vermek, severek bağlanmak.

Kişi hiç nesneye *gönül bağlamağ* gerekmez ki gönüli girü alıbmek müşkildür. (55b-8)

gönlin incit-: Gönül kırmak, gücendirmek.

Gücün yitdükçe kimsenün *gönlin incitme*. (24a-7)

gönlin yıq-: Gönül kırmak, gönül incitmek.

...kuvvetine mağrür olup ve mellâhuñ *gönlin yıqduğından* ğâfil olup hükemâ sözin unuttı. (43b-14)

gözini bağla-: Gözünü kapamak.

Bağdâd’da tazı dilârâmuñ ki vardır gönlüñi ana bağla ve cemîc-i ‘âlemden *gözünü bağla*. (57b-4)

gözini dik-: Gözünü kapamak, gözünü kör etmek.

Қазā ‘ āқıllaruñ *gözini diker*. (43b-5)

güreş dut-: Güreşmek.(Nesne)

Üç yüz altmış bend bilürdi ve her gün bir nev^ç -ila *güreş dutardı*. (20b-9)

irilik it-: Kaba ve sert davranmak.

Şol kimsene *irilik ider* ğarıba ki kendüsi ğurbetde olmamış ola. (45b-1)

iş ismarla-: İş buyhürmak.

‘ Akıl ve şāhib-şināht kişi ğatarlu *işleri* alçaq aşıllu kişiye *ismarlamaz*. (65b-10)

қанн дök-: Öldürmek. (Nsne)

Pādişāh selāmeti-çün ra^ç iyyetden birinüñ *қанн dökmeк* revā ola. (19a-5)

қılıч ur-: Қılıч vurmak.

Eger başuma *қılıч* даһу *urusañ* elüm etegüñden қыша itmezem. (50a-15)

қулақ urma-: Dinlememek, aldırış etmemek.

Benüm sözüme *қулақ urmadı* ve benüm қавлүмден і‘ tirāz itdi... (63a-4)

қулағın bur-: Akort etmek, ayarlamak.

...şeştānuñ āhengi müstäқim ola чalıcı ne vaқt anuñ *қулағın burasıdır?* (8a-13)

қул-лық it-: Hizmet etmek.

Arpa etmegin yiyüp oturmaқ yigrekdür rāĥat-ıla, altunlu қor қушақ қушанup kendü gibi bir ādem oғlanına *қуллуқ itmekden*. (22b-10)

қулавуз-лық it-: Rehberlik etmek.

Şol ‘ ālim ki ten bisler ve nefс murādın gözler, ol kendüzi azıp yürür, kime *қулавузлық idiserdür?* (29b-5)

malāmathıқ çek-: Kınanmak, ayıplanmak; rüsvaylık sıkıntısına қatlanmak.

Ve ĥalқdan bunca *malāmathıқ çekdi* ve niçe ki terk it diyü naşihāt itdiler, terk itmedi... (50a-13)

od yaқ-: Ateş yakmak.

Eger yüz yıl bir gevür *od yaқacaқ* olursa, eger bir dem içine düşere anı yaқar.(15a-3)

oқ at-: Ok atmak.

Şol ki benden *oқ atmaқ* öğrendi ‘ āқıbet beni oқına nişāne қıldı. (21a-12)

oқ ur-: Oқu hedefe isabet ettirmek.

Gâh olur ki, nesne bilmez oğlancuğ, galat-ıla nişana *oğ urur*. (46b-5)

öğüt tut-: Ders almak, ibret almak.

Devletlüler kendülerden ön geçenler vâkı^ç aları-y-la *öğüt tutarlar*... (77a-2)

pâdişahlık sür-: Hüküm sürmek.

Bunca müddet *pâdişahlık sürdi*, tâ ki bir kaç begler buña mu^ç-iken ^ç âşî oldılar. (9a-3)

söz götür-: Söz kaldırmak, ağır söze tahammül etmek.

Bu fūrümäye biñ batman taşu götürür bir *sözi götürmez* mi? (30b-14)

süstlük it-: Gevşeklik etmek, gevşek davranmak.

^ç âkıl kişi irilik artuğ itmez ve *süstlük* dağı *itmez* ki kendünün qadrin gidere. (69a-14)

şādılık it-: Sevinmek, ferahlamak.

Derviş *şādılık idüp* dervişlere sofrā çekdi ve ^ç ahdine vefā kıldı. (64b-10)

şanuklık vir-: Şahitlik etmek.

...fūlān kişi benüm fesāduma *şanuklık virür*. (8a-9)

yalan söyle-: Yalan konuşmak, yalan söylemek.

Ol, pâdişāha dūşnām oğıdı ve nā-sezā söz didi ve sen *yalan söyledün*. (9b-11)

yilken çek-: Denize açılmak üzere yelken açmak.

...gemiye getürdi ve geminün *yilkenin çeküp* deryā içine revān oldı. (43b-9)

yir düz-: Yer hazırlamak.

Pâdişāha bu söz hoş gelmedi ve buyurdi ki *yir düzdiler*... (20b-14)

yir öp-: Saygı ifadesi olarak yere kapanmak.

Tabīb eyitdi: Hem tendürüstlük nişānı oldur didi ve *yir öpdi* ve gitdi. (33a-15)

yol az-: Yolunu şaşırarak, yolunu kaybetmek.

...bir kez beriyyede *yol azdum* ve zevāda bilemce nesnem yok... (36a-15)

yoldaş idin-: Arkadaş edinmek.

^ç âkl u edeb kendüzüne *yoldaş idin* ki az zamān içinde peşimān olursın. (63a-3)

yumruk ur-: Yumruk vurmak.

Yoğsa erlik ol degüldür ki hālkuñ ağızına *yumruk urasın*. (31a-3)

yük çek-: Yük taşımak, katlanmak, tahammül etmek.

...kendü miñneti yükün çekmek yigrekdür, hālkuñ minneti *yükün çekmekden*. (32b-14)

yüz çevür-: İltifat etmemek, ilgi göstermemek, yüz döndürmek.

...anuñ sözinden *yüz çevürmegi* mürüvvet görmedüm ki yâr-ı şâdıķum-ıdı. (4a-l)

yüz döndür-: Yüz çevirmek, vaz geçmek.

Maħabbet şartı degüldür ki cān ķorķusı-y-la cānān ‘ışķından *yüz döndürem*. (50b-15)

yüz ur-: Yüz sürmek, yüz döndermek.

..bir kaç aķçası var-ımuş, yüzini aña urmuş ve bu Ő’ri topraĝa yzmuş ve teslīm olmuş. (36b-12)

c) Zarf İşleviyle Kullanılan İsimlerle

Bu yapıda kurulan birleşik fiiller, fiillere gelen ve zarf işleviyle kullanılan isimlerin belli bir anlamda kaynaşmasıyla oluşurlar. Zarf şleviyle kullanılan bu isimler basit bir isim olabileceği gibi türemiş bir isim de olabilir:

‘**aķsınce işle-**: Tersini yapmak.

Düşmenüñ naşīħatın kabül itmek ĥaťadur, velīkin işitmek revādur ki tam ‘aķsınce işleyesin. (69a-5)

añmalu ol-: Hatırlamak.

sen gönülden taşra degülsin seni añmalu olam. (51b-2)

arķa ur-: Dayanmak, güvenmek.

Dünyā milkine arķa urup tekyelenme. (10a-5)

artuķ it-: Fazlalaştırmak, çoĝaltmak.

‘āķıl kişi irilik artuķ itmez ve süstlük daĥı itmez. (69a-14)

artuķ ol-: Ziyādeleşmek, fazlalaşmak.

‘Avratum görmemek perīşānlıĝı daĥı artuķ oldı. (54a-8)

az gör-: Basit görmek, önemsememek.

Her ki düşmeni az görer, odı sehl görmişe beñzer. (68a-8)

bile ol-: Berāber olmak, birlikte olmak.

bir kaç gıce bile oldı tā ki bildi aķçayı ķanda gizlermiş. (44b-15)

borķlu ol-: Borķlanmak, borķ etmek.

Bir baķķāldan bir kaç dervişler viresiye nesne almaĝ-ıla borķlu oldılar. (34b-9)

boş dut-: Doldurmamak, boş bulundurmak.

İçünüñ ta‘āmdan boş dutĝıl ki anda ma‘rifet nūri göresin. (7b-8)

boş ol-: Habersiz olmak, bilgisiz olmak.

Hiçmetden boş olduğuna sebep oldu ki burnuğa gelince ta‘ām-ıla tolu olup durursın.

(7b-8)

çıkmalu ol-: Çıkmak üzere olmak, ayrılmaya yön tutmak.

Ne zahmet görür bir kişi ki ağzından bir diş çıkaralar. Kıyās it ki ol sā‘at ne hāl ola ki cān-ı azīz gövdeden çıkmalu ola. (58a-4)

diri ol-: Yaşamak.

Önünde ölmek yigrekdür senden şoñra diri olmağdan. (52b-13)

düşe gel-: Hemen gelivermek, birden bire gelmek. (Zarf-Fiil)

Hâtruma bu düş-e geldi... (25b-9)

eyü dut-: İyi kabul etmek, iyi saymak.

Yaramazları eyü dut iy ‘ākıl kişi eyüler hōd ululardur... (78a-10)

eyü it-: İyileştirmek, güzelleştirmek.

Demür ki bed-güher ola hiç saykal anı eyü itmez. (61a-12)

eyü ol-: Dürüst ve faydalı olmak.

Ben eyitdüm: Vallahi gāh söz eyü olur, gāh yavuz olur. (46b-8)

eyü şan-: Bir kimsenin iyi olduğu kanaatine varmak.

nāmūs-ıla tonuñ aq itmişsin, halk eyü şansun diyü ne-y-çün berātuñı kara itmişsin? (75a-5)

eyü yürü-: Doğru, dürüst davranmak.

Sen eyü yürügil tā bed-sigāl kişi seni naqs-ıla söylemege mecāl bulmaya. (8a-12)

giç tut-: Geç kalmak.

Yılan bir taş üstinde ola ve bir taş dañı elünde ola, eger ‘ākıl-isañ fursatı fevt itme ve giç tutma. (71b-10)

gerek ol-: Lâzım olmak, yaramak.

Pâdişāhlar bu mâlı cem‘ itdiler ve bir maşlahata gerek ola diyü qodılar. (18a-6)

girü kal-: Sonraya kalmak, baki kalmak.

Bu ev senden girü kıala gerekse bir gerpüci altundan ve biri gümişden olsun. (39a-10)

girü tut-: Alıkoymak.

şuları aqmağdan ve kuşları uçmağdan girü tutarlar. (42a-4)

gitmelü ol- Gidici olmak, gitmeğe hazırlanmak.

Raht divşürüp memleketden gitmelü olıcağ ikisi berâberdür. (31b-4)

göz dut- Beklemek.

Sen atan yirine her ne ki itdün-ise hemân oğluna dağı an göz dutğıl. (59b-2)

ırağ çal- Uzak çalmak, uzak düşmek.

Çış günü-y-idi, şehirden ırağ çaldılar ve gice irişdi. (37a-10)

ilerü gel- Öne çıkmak, ileri varmak.

Nâgâh bir çuyuya irişdi ki çalk dirilmiş şu alurlar. İlerü geldi şu diledi, buña kimse şu virmedi. (44a-12)

çara it- Lেকেlemek, karartmak.

İy şol kimesne ki nâmūs-ıla çonuñ ak itmişsin, çalk eyü şansun diyü ne-y-çün berātuñ çara itmişsin? (75a-5)

çarşu gel- Karşılama, karşı çıkmak.

Vaqtı ki Hiçâz'dan yine geldüm, iki menzil çarşu geldi, çâhir çâli dervişler hey'etinde. (16b-9)

otura çur- Oturup çalkmak, beraber olmak.

İy 'âkı! Şol dostdan el yuğıl ki düşmenlerüñle otura çura. (68b-6)

pençe çut- Pençeleşmek; dövüşmek.

Bâzūsü süst olan kişi çâhillıgındandır ki demür pençelü-y-ile pençe çuta. (72a-15)

töhmetlü ol- İtham altında çalmak.

Her kişi ki yavuzlar-ıla otura, eger anlaruñ çabî'atları aña eşer itmezse dağı anlaruñ çarıkı-y-la töhmetlü olur. (75b-10)

töhmetlü eyle- İtham altında bırakmak.

'Ulemâ çadrine lâyıç degüldür ki bu miçdâr çüsn-içün kendüzini töhmetlü eyleye. (52a-4)

ulağ çut- Yüke koşmak, yük taşıtmak.

Vallahi işitdüm ki deveyi ulağ çutarlar ol çorçudan çaçaram. (16a-1)

yaçın gel- Yaklaşmak.

Nite-kim çârsu köpekleri tazıları gördükçe ırağdan ürer ve yaçın gelmez. (72b-1)

yaçın var- Yaklaşmak.

niçün dağı yaçın varup teçarrüb kesb itmezsin? (14b-15)

ç) Yönelme, Bulunma ve Uzaklaşma Hâlinde Bulunan İsimlerle

Bu birleşikler yer tamlayıcısı işleviyle kullanılan yönelme, bulunma ve uzaklaşma durumlarındaki isimlerin fiillerle kaynaşması ile oluşurlar. Kalıplaşarak deyimleşme eğiliminde olan bu birleşiklerin dilimizde bir hayli yaygın kullanışları vardır. *Gülistan Tercümesi*'nde de örnekleri oldukça fazladır.

1. Yönelme Hâlinde Bulunan İsimlerle

Bu birleşikler, yönelme durumundaki bir isimle fiilin kaynaşması ile oluşurlar.

ağa getir-: Tuzağa düşürmek.

Ṭama⁶ kuşu vü balığı *ağa getirür*. (43b-5)

ağına düş-: Tuzağına düşmek.

Eger qarın belâsı olmayaydı hiç kuş şayyâd *ağına düşmeyeydi*. (72b-4)

ardına düş-: Peşine düşmek, takip etmek.

Bî-çâre hasta ve yaralı bir kâruvân *ardına düşdi* gider. (44b-6)

arçasına götür-: Yüklenmek, sırtına almak.

Bir dervîş gördüm ki diken kızmış ve *arçasına götürmüş* gider. (35b-12)

aşağa düş-: Sarkmak, aşağıya çekilmek.

...gördi bir kişi oturur dudağı şarkmış, iki kaşı *aşağa düşmüş*... (35b-3)

aşağa ol-: Eğilmek.

Bâṭınım hûşından başum *aşağa olmuşdur*. (6a-13)

avına düş-: Ağına takılmak, tuzağına düşmek.

Bir gün balık avlarken nâgâh bir ulu balık *avına düşdi*. (39b-7)

ayağına düş-: Ayağına kapanmak, yalvarmak.

Çok mudârâ idüp öpüp *ayağına düşdi* ve iki gözinde hoş münâfîkâne

başa ilet-: (Bir işi) başarmak, neticelendirmek.

...kendü üstâduña bunuñ gibi da⁶ vî itdüñ ve *başa iledemedüñ*. (21a-5)

başa var-: Başa çıkmak, gücü yetmek.

...bir mülhîd-ile bahşce düşdi hüccet-ile *başa varmadı*. (47a-12)

bahşce düş-: Tartışmaya girmek.

Bir ⁶âkıl ve ⁶âlim ve kâmil kişi var-ıdı, bir mülhîd-ile *bahşce düşdi*. (47a-12)

boynın-a al-: Üstlenmek, deruhte etmek.

...‘ âkıl kişi pâdişâh için *boynına almaz*. (67b-2)

câna gel-: Bezmek, usanmak.

Halk anuñ zulmı elinden *câna gelmişler* idi. (12a-7)

cânına geç-: Çok tesir etmek, canına tak demek.

...her gün karınuñ naḥs şüretine bakup ve herze sözlerin işidüp melül olmağdan *cânına geçmiş-idi*. (54a-7)

diline gel-: Dile düşmek.

Her kişi ki bir kaç kişinüñ *diline gele* tâ ki ne miğdâr fazl u hüneri vardur bileler. (76a-2)

ele gel-: Elde edilmek.

...la‘l zaḥmet-ile *ele gelür* ol sebebden ‘azîzdür. (71a-II)

ele getür-: Temin etmek, bulmak.

Baḥrî eger timsaḥ zaḥmından endîşe kılsa hergiz ağır baḥâlu dür *ele getürmez*. (46a-1)

ele gir-: Elde edilmek, tutulmak.

Bunda daḥı irâdet kımaynca sa‘ âdet *ele girmez*. (29b-12)

fiğâna gel-: İnmek, bağırarak; usanmak, bezmek, câna gelmek.

Bir müşt-zen, rivâyet iderler ki zamân muḥalifinden *fiğâna gelmiş-idi*. (40b-3)

ğaribliğa düş-: Gurbete düşmek.

Veger *ğaribliğa düşerse* Nîmrüz meliki gice aç yatur. (42a-15)

ğaribliğ-a git-: Gurbete gitmek, gurbete çıkmak.

Eger *ğaribliğa giderse* şan‘ at ehli saḥtlik görmez. (42a-15)

göñüle in-: Hatıra gelmek; kılbine tesir etmek.

Her ki *göñüle ine* göze eyü görünür. (49b-13)

gözine gel-: Gözüne görünmek.

Maḥbüb gözine altun toprak narḥınadır, pes senüñ altunuñ kaçan *gözine gele*. (50b-10)

ḥâtırâ gel-: Akla düşmek, akla gelmek.

Vaḥt olur ki *ḥâtırâ bu gelür* ki, başum alup bir iklîme nakl idem. (15a-II)

işe tut-: Çalıştırarak.

Tarabulus ḥandaḳında yahüdîler-ile balçık *işine tutdılar*. (26b-3)

işe yara-: Değeri olmak, işe yaramak.

Eger her kuluñ başında yüz ‘aql var-ısa, ‘aql *işe yaramaz* çün ki yavuz bahtlı olasıñ.
(40b-15)

kanına gir-: Ölümüne sebep olmak.

...şol günde meydāndan kaçan leşkerüñ *kanına girür*. (10b-7)

każāya uğra-: Felākete uğramak.

Hayli zamān oldı fülān kişiyi görmedüñüz. Eytidi: “Hem dilemezem ki *każāya uğrayam*.
(26a-2)

kemāle iriş-: Olgunlaşmak, mükemmelleşmek.

Fı‘l-cümle oğlan, kuvvet ve şan’at-ıla *kemāle irişdi*. (20b-11)

kemāle irişdür-: Mükemmelleştirmek, eksiksiz hale getirmek.

Bir güreşçi var-ıdı, şan’atı *kemāle irişdürmiş*-idi. (20b-8)

kendine gel-: Aklını başına toplamak, kendine gelmek.

Şimdi *kendüne gel* ki elüñde ni‘met var, ki bu ni‘met ve milk elden ele gidicidir. (21b-13)

kulağına gir-: İşitmek, duymak.

Bu söz dervişüñ *kulağına girdi*, baş kaldırdı dağı didi. (51a-8)

oda bıraç-: Ateşe atmak, yakmak.

‘üd tablasından dimāğ şafā sürmez, *oda bıraç* ki ‘anber gibi қоқа. (18a-3)

oda yak-: Ataşe vermek, ateşe yakmak.

... bir hürmen divşürdi döñdi girü *oda yakdı*. (67a-6)

raçşa gel-: Sıçrayıp oynamaya başlamak, coşmak.

Gördüm ki ‘ābidüñ devesi *raçşa geldi*, ‘ābidi yabaña atdı. (8b-5)

şavaşa gel-: Mücadele etmek.

Veger uzun ‘ömrüñde bir süfleye eylük idesin, az nesne-y-içün senüñ-ile *şavaşa gelür*.
(76a-10)

şavaşa var-: Kavga etmek, mücadele etmek.

Gölgede bislenmiş kişiuñ ne tākātı ola ki bahādurlar-ıla *şavaşa vara*. (72a-14)

sefere git-: Yolcuğa çıkmak.

İrtesi rahtımı bağladum ki *sefere gidem*. (54b-13)

sefere var-: Yolculuğa çıkmak.

Bir müneccim *sefere varmış*-ıdı, girü evine geldi. (48b-11)

şoĥbetin-e düş-: Sohbetine katılmak.

...ıssı şovuk çekmiş bir pîr *şoĥbetine düşdün* ki senün kadrünü bilir... (58b-1)

söze başla-: Konuşmaya başlamak.

...meclisde biregü sözini henüz düketmedin ol *söze başlaya*. (47b-11)

söze gel-: Konuşmaya başlamak, konuşmak.

‘Acebdür ki senün vücuduñla benüm vücudum kıla ve sen *söze gelicek* ben söz söyleyüblem. (51a-10)

söze getür-: Konuşturmak, konuşmasına müsade etmek.

Her cähili ki *söze getüresin* ‘älime ğälib olur... (72b-12)

taĥlara düş-: Yabana düşmek.

Çıkdum Kıuds *taĥlarına düşdüm* ve ĥayvânât-ıla üns dutdum. (26b-1)

taĥta geçür-: Tahta çıkarmak, padişah yapmak.

...pâdişahlığı ve salţanatı aña ismarlayup *taĥta geçüreler*. (8b-14)

tarlıĥa uğra-: Sıkıntıya düşmek.

Veger bolluĥda ten bisleyici olursa *tarlıĥa uğrayıcaĥ* katlıĥ-ıla ölü. (34a-13)

teferüce çık-: Gezmeye çıkmak.

Pars iĥlîminün pâdişahlarından birisi ĥäsakîler-ile Şîrâz muşallâsına *teferüce çıĥdı*. (46a-11)

yabana at-: Terk etmek, bırakmak.

...eski kaftanları *yabana atdılar* ve Dimyâĥî cübbeler dikindiler. (39a-13)

yire düşür-: Ayırmak, öldürmek.

...düşmen leşkerinün üstine yürüdi ve niĥe adlu begleri düşmen leşkerinden *yire düşür*-di. (10b-8)

yire ur-: Yere çalmak, yere vĥurmak, maĥlûp etmek.

Ve pîr oĥlanı depesi üzerine dikdi ve *yire urdı*. (21a-3)

yirine getür-: İfa etmek, yerine getirmek.

...bu ni' metûn şükürini *yirine* ne vaqt *getüresin...* (8a-2)

yirine ilet-: Yerine getirmek.

Va' deye hilâf itdüñ ve vefâyı *yirine iletmedüñ*. (63b-13)

yüzine gel-: Yüz yüze gelmek, karşı karşıya gelmek.

Eli kışa hasûd, kişi ardınca her vech-ile ğaybet ider, *yüzine gelse* dilsüz olur. (72b-3)

zindâna buyur-: Hapse attırmak.

İttifâk bir hareketi pâdişâha hoş gelmedi. Zecr idüp *zindâna buyurdu*. (19b-6)

zindâna şal-: Hapse göndermek.

Ve atasını *zindâna şaldılar* ve ayağına ağır demürler urdılar. (64b-13)

2. Bulunma Hâlinde Bulunan İsimlerle

Bu birleşikler, bulunma durumunda bulunan bir isimle fiilin kaynaşması ile oluşurlar:

balçıkda kal-: Çamura çöküp kalmak.

Bir dînâr virmekde eşek *balçıkda kalmış* gibi kalur. (60b-12)

hîdmetde bulun-: Hizmet etmek, işini görmek.

Bu bir yıl içinde hiç kimesne baña iltifât itmedi tâ ki bir *hîdmetde bulnavuz*. (33a-12)

hîdmetinde ol-: Emrinde olmak, hizmetinde bulunmak.

Bir yıl peyğamber *hîdmetinde oldı*. (33a-9)

kulağında tut-: Dinlemek, almak; aklında tutmak.

Eger br naşîhat dîvâra dağı yazılmış olsa, gerekdür ki kişi anı *kulağında tuta*. (30a-2)

kullığında ol-: Hizmetinde olmak.

Bir kişinüñ dostı var-ıdı pâdişâhuñ *kullığında olurdu*. (25b-15)

kullıkda dur-: Hizmette bulunmak.

Cemî^ç senüñ-çün sergeşte ve *kullıkda dururlar*. (2b-1)

pâdişâh kullığında ol-: Pâdişâhın hizmetinde bulunmak.

Bir kişinüñ dostı var-ıdı, *pâdişâh kullığında olurdu*. (25b-15)

sohbetinde ol-: Sohbetinde bulunmak, arkadaşlık yapmak.

Zâhide zindân ol yiter ki rindler *sohbetinde ola*. (53b-7)

3. Ayrılma Hâlinde Bulunan İsimlerle

Bunlar uzaklaşma durumundaki bir isimle bir fiilin kaynaşmasıyla oluşmuş birleşik fiillerdir:

aradan git-: Ortadan kalkmak, kaybolmak.

Araya 'aşıklık ve ma' şüklik düşdi efendilik ve kulluk *aradan gitdi*. (50a-8)

ayağdan düş-: Yürüyemez hale gelmek, güçsüz kalmak.

Azıksuz kişi *ayağdan düşmişdür*, kUCAğından ya altun olmuş ya gümüş olmuş ne fayide? (36b-8)

başından gider-: Başından uzaklaştırmak, def etmek.

İy oğul, bu hayāl-i muhālī *başuñdan gidergil*. (40b-8)

devletden düş-: Sahip olduğu mal ve mevkiyi kaybetmek.

Veger hünermend devletden düşerse ğam degül ki hüner kendü 'ayn-ı sa' adettür. (61b-3)

dostdan kesil-: Dosttan vaz geçmek, ayrılmak.

Bir düşmeni görmemek için biñ *dostdan kesilmek* vâcibdür. (54a-12)

dünyādan git-: Ölmek.

Sultāna çok yıllar 'ömr erzānī olsun ve muştılıklar olsun ki fülān düşmānuñ *dünyādan gitdi*. (23a-3)

elden çıkar-: Vermek.

...hübş-ı nefsi cibillī mütemekkin olmuş-ıdı, şöyle kim bir cān-ıla bir etmegi *elden çıkarmazdı*. (38b-13)

elden git-: Kaybolmak.

..bunuñ gibi kemāl ü belāğatıla yaban ihtiyār itmiş ve 'ākl zimāmı *elinden gitmiş*. (56a-14)

elden koma-: Brakmamak, vaz geçmemek.

Eger benüm hūyum saña hoş gelmezse sen kendü eyü hūyuñı *elden koma*. (77b-7)

elden ele git-: (Bir şey) birçok sahip değıştirerek devam etmek.

Şimdi kendüne gel ki elünde ni' met var ki bu ni' met ve milk *elden ele gidicidür*. (21b-13)

elinden al-: Kurtarmak.

Babañ beni on altuna freng *elinden aldı* ve senüñ elünde yüz altuna esir eyledi. (27a-3)

elinden gel-: Yapabilmek.

...*clünden gelürse* bir ağız tatlu eyle. (31a-2)

hadden aş-: Aşırı gitmek, artmak, fazlalaşmak.

Faķır bu vāķi' adan űońra hasta-hāķır oldu ve ğuűűa *hadden aűdı*. (9a-5)

hadden geĉ-: Sınırı geĉmek, aşırı gitmek.

...eger daķı ziyāde intikām ideyin dirseń *hadden geĉersin* ve zulum idersin. (22a-14)

űoĥbetden kesil-: Sohbetden uzaklaşmak.

Gördüm ki naűīhat kabūl itmez, naűīhatı terk itdüm ve *űoĥbetden kesildüm* ve hūkemā ķavlini yād itdüm. (63a-8)

taűdan ol-: Taűtan yapılmak, taűtan meydana gelmek.

Gerĉi altun ve ğümüű *taűdan olur* velīkin her taűdan altun ve ğümüű olmaz. (63b-15)

yirinden kopar-: Yerinden sökmek.

Eger küh-i āhenin olsa *yirinden koparaydı*. (21a-1)

Sonuç

1. Ćalışmamızda, Manyaslı Mahmud'un muhtasar *Gūlistan Tercūmesi*'nde söz yapımı üzerinde durulmuűtur. *Gūlistan Tercūmesi*'nde birleűik sözler ele alınıp bu sözlerin yapıları ayrı ayrı ele alınarak birleűiĝin, metinde nerelerde geĉtiĝi ve nasıl kullanıldıĝı da örneklere dayalı olarak belirtilmeye ĉalışılmıűtır.

2. Birleűik sözler, ayrı ayrı anlamı olan birden ĉok kelimenin yeni bir kavramı karűılamak üzere belli kalıplar içinde kaynaűmasıyla oluűmaktadır. Meydana gelen bu yeni kelime, anlam bakımından birleűikte yer alan kelimelerin tek tek anlamlarına baĝlı olabileceĝi gibi birleűenlerden ayrı, baűka bir kavramı daha ĝüĝlü ifade eden mecazlı bir anlam da taűıyabilmektedir. Bu mecazlı anlatımlarda birleűik kelimeler deyimleűme özelliĝi gösterebilmektedir. *Gūlistan Tercūmesi*'nde de bu yapıda pek ĉok birleűik sözün varlıĝı görölmektedir.

3. Birleűik sözler birleűik isimler ve birleűik fiiller olarak ele alınıp incelenmiűtir.

4. Birleűik isimler iki ve daha ĉok kelimenin yeni bir kavramı karűılamak üzere belli kalıplar içinde anlam kaynaűmasına uğraması ile meydana gelmiűtir. Bu kalıplar dilimizin söz dizimine baĝlı olan gruplar, yani belirtme gruplarıdır. *Gūlistan Tercūmesi*'nde bu gruplarla oluűturulmuű pek ĉok birleűik söz bulunmaktadır. Bunlardan en ĉok *isim tamlaması*, *sıfat tamlaması* ve *isnad grubu* kalıbında birleűik kelime

mevcuttur. *Tekrar grubu, bulunma grubu ve sıfat fiil grubu* ile oluşturulmuş birleşik keime ise daha azdır.

5. Birleşik fiiller ise bir fiille cümlenin özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi bir unsurunun kaynaşmasıyla meydana gelmiştir.

6. Özne durumunda olan isimler yalın veya iyelik ekli olabilmektedir.

7. Nesne durumundaki isimler ise *belirtili* veya *belirtisiz nesne* konumunda olabilmektedir. Belirtisiz nesne durumundaki isimlerle oluşturulmuş birleşikler daha fazladır.

8. Yer tamlayıcısı durumunda olan isimlerle fiilin kaynaşması ile oluşmuş birleşiklerde ise yönelme ve ayrılma durumundaki isimlerle oluşmuş birleşikler daha fazladır.

9. Tam yardımcı fiil olarak *eylemek, itmek, kılmak, olmak* ve *urmak* fiilleri kullanılmıştır. Bunların *itmek* ve *olmak* daha çok *eylemek, kılmak* ve *urmak* daha az kullanılmıştır.

10. Yarı yardımcı fiil olarak *açılmak, bağlamak, bulmak, çekmek, dikmek, dilemek, dutmak, düşmek, geçmek, geçürmek, gelmek, getürmek, gitmek, görmek, götürmek, irmek, irişmek, kalmak, sürmek, tutmak, varmak, virmek, yimek* gibi fiiller kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 2007.

BERBERCAN, Mehmet Turgut, *Çağatayca Gülîstan Tercümesi, Giriş-Gramer-Metin- Notlar-Dizin-Tıpkı Basım*, Hâkim Yay., Ankara 2013.

CEVAT EMRE, Ahmet, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1945.

CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, London 1972.

DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalıcı Yay., İstanbul 2012.

DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.

DİZDAROĞLU, Hikmet, *Türkçede Fiiller*, TDK Yay., Ankara 1963.

ECKMANN, J. "Sadi Gülîstan'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi", *TDAY-Belâten*, Ankara 1969, s. 18.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2006

GRÖNBECH, Kaare, *Türkçenin Yapısı*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara 2011.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Cönk Yay., İstanbul 1984.
- KANONOV, A. N., *Türk Dili Grameri*, Multilingual Yay., İstanbul 2001.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (Haz.), *Seyf-i Sarayı Gülistan Tercümesi*, İstanbul 1978.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2014.
- LEWİS, G. L., *Turkish Grammar*, Oxford At The Clarendon Press 1967.
- ÖZKAN, Mustafa, “Manyaslı Mahmûd’un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası”, *Turkish Studies*, Volume 9/9, Ankara 2014.
- ÖZKAN, Mustafa, *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi*, TDK Yay., Ankara 1993.
- ÖZKAN, Mustafa -, TÖREN, Hatice, ESİN, Osman, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.
- ÖZKAN, Mustafa -, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2009.
- ÖZKAN, Mustafa, “Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesinde Söz Yapımı-1” *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c 53 (İstanbul 2016)), s. 25-68.
- ÖZKAN, Mustafa “Bir Türetme İmkânı Olarak Kelime Birleştirme ve Türkçede Birleşik Kelimelerin Yapısı” *Dil Eksenimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 190
- ÖZKAN, Mustafa, *Dil Eksenimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017.
- TAHİR, Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl, Gramer, Metin, Sözlük*, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri -, *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, (Haz. Muatafa Özkan), TDK Yay., Ankara 1997.
- TOGAN, Zeki Veleli, “Londra ve Tahran’daki İslâmî Yazmallardan Bazılarına Dair”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi III*, 1959-60, İstanbul 1960.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 2011.